

עיטורי ירושלים

לתוקפה של הרבנות הצבאית

ישיבת 'עטרת ירושלים'

כסלו - עבת תשע"ו | גליון מספר 108

ישיבת עטרת ירושלים

הגיא 51, ירושלים העתיקה, ת"ד 1076 ירושלים 91009
טל' 02-6284101, פקס' 02-6261528 | www.ateret.org.il

עיצוב גרפי: סטודיו מלון 052-7203050

תוכן

5	מכתב לשר הבטחון הרב שלמה אבינר
7	חיזוק הרבנות הצבאית הרב שלמה אבינר
9	תפקידה של הרבנות הצבאית הרב שלמה אבינר
17	יחס דוד אל הרוח בקרב הרב יוסף קלנר
25	השבת הרבנות הצבאית לתפארתה הרב משה הגר
29	משמעותה של הרבנות הצבאית הרב אבישי צרויה
36	מגמת הקודש במערכות הלחימה הרב אריק אוריאל

בחול המועד סוכות נערך בישיבה כנס
שעסק בערכה של הרבנות הראשית
לצה"ל וסידור תפקידה, מתוך חזונו
ופועלו של הרב שלמה גורן זצ"ל
מייסדה.

חשיבותה: בניין הכוח הצבאי תלוי הוא
בחי התורה המפעמים בו.

תורה המנחילה ערכי רוח לאדם
מישראל בכלל וללוחם הישראלי בפרט.

תורה המסדרת את שמירת חיי היהדות
כדת משה במרחב הציבורי של צה"ל,
בשמירה השבת, הכשרות, תפילות ועוד.

בחוברת שלפנינו שיכתוב ועריכה של
חלק מהשיעורים שניתנו בכנס זה.

מוסרי השיעורים לא עברו על הדברים,
ומלוא האחריות על המערכת בלבד.

מכתב לשר הבטחון

בעניין צמצום תקציבה של הרבנות הצבאית

תשרי תשע"ו

כבוד שר הביטחון - מר משה יעלון

רוב שלום

הובא לידיעתנו כי צה"ל עומד לצמצם את מצבת כח האדם ביחידות "הרכות", ובמסגרת זאת לבצע קיצוץ גדול בתקציבה של הרבנות הצבאית אשר בהכרח יגרום לפגיעה קשה ביותר במערך הפיקוח על הכשרות בצה"ל, בבסיסים המרכזיים וביחידות השדה.

הננו פונים אליך לעת כזו שלא לפגוע ברבנות הצבאית, זאת מפני שלוש סיבות שכל אחת מהן מספיקה כדי להמחיש שהרבנות הצבאית היא יחידה הכרחית וחיונית לצבאנו ואין היא יחידה 'רכה' לעניין זה.

הרבנות הצבאית דואגת למזון כשר בצה"ל (ובאמת גם בזה היה מן הראוי להוסיף כח אדם). חלק גדול של חיילינו כולל חיילים דתיים אוכלים רק כשר, וחלק נוסף גדול יותר כולל חיילים מסורתיים שאף הם אוכלים אוכל כשר. לא ייתכן שכל חיילינו אלו יהיו מנועים מלאכול כראוי מחשש לליקויים בכשרות, מה שיפגע בכח הלחימה שלהם וביעילותם הצבאית. כל זה מלבד הנקודה העקרונית, שבתור זרוע ממלכתית, על צה"ל להיות גוף השומר על הכשרות, כפי שהיה מאז הקמת המדינה.

משגיחי הכשרות, מלבד תפקידם זה, ושאר בעלי התפקידים ברבנות הצבאית, משמשים בשעת חירום כיחידות זיהוי וטיפול בחללים, תפקיד בעל חשיבות מבצעית, וגם בתחום זה הפחתת התקנים עלולה להיות בעייתית ביותר ולפגוע קשה בלחימה.

הניסיון הוכיח שנוכחותם ופעילותם של הרבנים הצבאיים מעוררת רוח של גבורה

ואמונה ואחדות בליבם של רבים מחיילנו, והם המוצאים מסילות לליבם.

כבוד שר הביטחון אנחנו סומכים על חכמתך ותושייתך, להשפיע מהשפעתך הברוכה לחזק את הרבנות הצבאית ואת מערך הכשרות בצה"ל בימים אלו, ולא לתת יד להחלשתה חס ושלום. בכבוד וביקר ובהערכה רבה על פועלך המסור למען עמנו.

בברכה

שלמה אבינר

חיזוק הרבנות הצבאית

הרב שלמה אבינר

ראיין: הרב מרדכי ציון

ש: כיצד להתייחס לקיזוז של 25% ברבנות הצבאית?
ת: זה רעיון רע מאוד. יש סך הכל רק 350 בקבע, והכוונה לקזז 75, מתוכם 60 הם משגיחי כשרות.

ש: אבל בכל היחידות "הרכות" מקזזים כן?
ת: בוודאי שאם חייבים לקזז, יש לקזז. כלל גדול: אל תוציא יותר מכסף שיש לך. אבל הרבנות הצבאית אינה יחידה "רכה". בשעת חרום, משגיחי הכשרות גם משמשים בעניין טיפול בחללים, שזה מעין פיקוח נפש. זכור שבמלחמת יום הכיפורים, היו לצערנו הרבה חללים, ולא ידעו איך לטפל בהם, באותם המקומות זה שבר את רוח הלוחמים והחליש אותם. ועקב זה, הוחלט אז למנות רבנים צבאיים לרוב.

ש: אבל סך הכל, מלחמה היא דבר נדיר, בעזרת ד'...
ת: כן. אבל גם כשרות היא פיקוח נפש. גם כך אין די משגיחי כשרות. יש בצה"ל הרבה חיילים דתיים, ועוד יותר חיילים מסורתיים שמקפידים על כשרות, לא יתכן שכל אלה יתחילו למעט באכילה, גם זה יפגע בכח הלחימה של צה"ל. לא על הלחם לבדו, יחיה האדם, אבל גם על הלחם. במיוחד לוחם צריך לחם...

ש: ואי אפשר לקחת חיילים מסדיר בתור משגיחי כשרות?
ת: לא. א. אינם מתאימים. ב. אינם רוצים על פי רוב. ג. צה"ל חסר חיילים ביחידות תומכות לחימה ולא מעונין לשחררם להיות משגיחי כשרות. ועוד סיבות. צריך משגיחי כשרות בקבע. גם היום חסרים הרבה. וחס וחלילה שהמצב יחריף.

ש: סתם שאלה: זו כל ערכה של הרבנות הצבאית - כשרות?
ת: ודאי לא. תודעה יהודית היא חשובה מאוד, היא מרימה את המוראל הפנימי

של החייל. כבר אמר נפוליאון: המוראל שווה פי שלוש מהנשק. לו ידוע איך הוא מדד, אך הוא צדק. בכל זאת אולי אפשר להתווכח שזו יחידה "רכה". אבל לא במה שקשור למזון. צה"ל צועד על קיבתו, והיא חייבת להיות כשרה. ש: בכלל איך מצד אחד רוצים שחרדים ישרתו בצה"ל ומצד שני מחלישים את הכשרות?
ת: נכון!

ש: ובסיכום?

ת: צה"ל, הצבא הקדוש שלנו, חייב להיות כשר מאה אחוז, גם עבור הדתיים והמסורתיים, וגם מעצם היותו צבא יהודי, המשך של צבא דוד המלך וצבא החשמונאים. בזמנו, במלחמת השחרור, היה מחסור במצות בפסח. אמר השר הממונה על המזון: בצה"ל יאכלו לחם, הרי ממילא זה פיקוח נפש. אמר הרב הראשי לצה"ל, הג"ר שלמה גורן: בשום פנים ואופן! בצבא שלנו המשך החשמונאים יאכלו מצות! הוא לקח ג'יפ, פרץ לבית-חרושת למצות שהיה בשטח תפוס על ידי האויב, וחילק מצות לחיילים. הוא סיפר: על הג'יפים שפרצו לירושלים, ישבו חיילים ואכלו מצות! וכן בעניינינו יש לתקן מיד. תורת ד' בפ"ך - מן המותר בפ"ך (שבת כח ב).

תפקידה של הרבנות הצבאית

הרב שלמה אבינר

הרבנות הצבאית - תורה וצבא

בתוך המושג 'הרבנות הצבאית' נמצאים שני מושגים עילאיים שונים. המושג הראשון הינו **הרבנות**, שנמשכת מהסנהדרין, התורה וישראל, דרך התורה שבעל פה. המושג השני הינו **הצבא**, המופיע מעצם מציאות המדינה. אין מדינה ללא צבא, כפי שאפשר להבין מניסוחו של הרמב"ם: 'הלכות מלכים ומלחמות'. על כן, הברכה "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל" (בראשית יב ב), כוללת גם מדינה וגם צבא; שניהם באים כאחד.

הרבנות - תורה

ראוי לברר בתחילה מהי הרבנות, שהרי, כפי שמוסבר ברש"י הראשון בתורה, עניין התורה הינו הוראת הדרך, תורה מלשון הוראה. כפי שיש בכל שאר המקצועות, כגון תורת הבישול ותורת החשמל, כך, להבדיל, יש את התורה, תורת החיים. התורה מדריכה אותנו בכל מצבי החיים, בשלום ובמלחמה, בחיי הפרט ובחיי הכלל. על כן התורה מורה לנו מהי הדרך הנכונה בצבא ובמלחמה.

תורתנו הקדושה ניתנה לנו מן השמים: "כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם" (שמות כ ט). אך התורה הזאת אינה 'בשמים', אינה בלתי אפשרית, אלא היא בארץ, וייעודה הוא להדריך את מעשי האדם בעולמנו זה. אמונתנו הינה שמימית, עליונה ונשגבה, לפני עולמי עולמים, אך הופעתה נמצאת בארץ, "הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרְי פִּי" (דברים לב א).

לעומת זאת סוברת הנצרות שאין אפשרות להופיע את מלכות ד' בארץ, ומקום הופעתה הינו רק בשמים. טענתה היא שהמציאות הארצית קשה ומסובכת מידי ועל כן אין אפשרות להופיע את התורה האלוהית במציאות הארצית. כמובן

אין הדבר כן, והופעת מלכות ד' היא גם בארץ. אמנם התורה היא שמימית, אך מהאמונה העליונה בריבוננו של עולם ישנה הקרנה אל הארץ על ידי המצוות.

צבא – מצווה משולשת

מצווה גדולה להיות בצבא. כמובן, אין פסוק מפורש האומר 'ויאמר ד' אל משה לאמר תקימו צבא', משום שדבר זה אינו מצווה רגילה אלא דבר גדול יותר. עם זאת בהליכה למצווה מתקיימות שלוש מצוות שונות, כפי שמסביר רבנו הרב צבי יהודה במאמרו 'למצוות הארץ' (לנתיבות ישראל א, עמ' קיח) שנכתב עם פרוץ מלחמת השחרור: הצלת נפשות, הצלת הארץ וקידוש השם.

הצלת נפשות – כמובן ישנו חיוב להציל נפשות. אמנם המצווה איננה מיועדת רק לצבא ויש חיוב להציל כל אדם גם מחוץ למסגרת הצבאית, אך בצבא המציאות של הצלת נפשות הינה הגדולה ביותר. סביב למדינת ישראל ישנם כשלוש מאות מליון ערבים הממומנים ונתמכים על ידי מיליארד נוצרים המעוניינים להשמידנו, וללא צבא עם ישראל יימצא בסכנת קיום ממשית.

הצלת הארץ – כמובן, הערבים אינם מעוניינים רק להורגנו אלא גם לחמוס ממנו את ארצנו. אמנם כרגע הם מחזיקים בשטח הגדול פי חמש מאות משטחנו, אך הם מעוניינים גם בה, ועל כן הצבא גם מקיים מצווה זו בכך שהוא מונע אותה מהם.

עם ישראל מצווה **לקדש את שם השם בעולם**: "וְנִקְדְּשִׁיתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב לב). המציאות בה עם ישראל מוכה, נרדף, נחמס ונרצח הינה חילול השם גדול. לעומת זאת כאשר אנו היום קמים ומכים את אויבינו שוק על ירך, מופיע קידוש השם גדול. כפי שפירש הרב ניסנבוים את הפסוק: "וְנִקְדְּשִׁיתִי אֶת שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְּחַלְלֵל בְּגוֹיִם" (יחזקאל לו כג), שעל מצבות היהודים כבר לא ירשם 'מת על קידוש השם', ונזכה שמציאות זו של מוות על קידוש השם תעלם.

כמבואר, הצבא מקיים בכל רגע שלוש מצוות ענקיות, וכמובן כאשר ישנה מצווה יש קדושה כפי שאומרים בזמן הברכה: "אשר קדשנו במצוותיו", המצווה מקדשת.

מרא דאתרא

על כן, בצבא בו מקיימים שלושה מצוות ענקיות יש גם צורך ברבנות ענקית. כל מקום זקוק למרא דאתרא שלו: ישוב קטן זקוק לרב קטן, ישוב גדול לרב גדול,

מדינה לרבנות ראשית ולצבא רבנות צבאית גדולה. מופיע בגמרא (חולין קטז) סיפור על אדם שהלך למקום מסוים וחזר מלא תמיהות על אותו המקום משום שאכלו שם עוף בחלב. הסבירו לו שהמרא דאתרא של מקום זה הינו רבי יוסי הגלילי הפוסק שמותר לאכול יחד עוף וחלב. ישנם שלושה שיטות בנושא, שיטה אחת אוסרת מדאורייתא, השנייה אוסרת מדרבנן, והשלישית מתירה. רבי יוסי הגלילי פסק שמותר לאכול עוף וחלב ולכן בעירו אוכלים עוף בחלב.

למרא דאתרא יש כוח מיוחד: המקום קיבל אותו עליו. ישנם רבנים רבים שונים, אך הם קבלו עליהם את המרא דאתרא, את אותו רב מסוים. זהו דין קבלה. כאשר מקום מקבל על עצמו רב זה מחייב אותם, יש מרא דאתרא לאותו המקום.

בנוסף לכך המרא דאתרא מעורב במציאות המעשית באותו המקום. הגר"א מבאר (בפירושו לשיר השירים ג ז בתוך סידור הגר"א, ב, עמ' נג) שההלכה מורכבת משניים: הכרת ההלכה והכרת המציאות. הכרת המציאות הכרחית על מנת לפסק את הפסק הנכון. ישנו סיפור על רב גדול שלמד יחד עם חותנו גמרא. כאשר הרב הלך לעיסוקיו הגיע אדם עם בשר ושאל האם הבשר כשר. השיב החתן: אני לא הרב, הרב הלך ואיני יודע את ההלכה. לחץ עליו אותו אדם שיפסוק לו הלכה. פתח החתן את ה'שולחן ערוך', עשה חילוקים, השליך אותם על ההלכה החדשה ופסק שהכבד כשר. פתאום הגיע הרב, ביאר לו החתן את מה שלמד, את החילוקים שעשה ואת הפסק אליו הגיע. השיב לו הרב: הכול נכון, אך זה אינו כבד, זה טחול.

ישנו סיפור אמיתי נוסף על קצין אג"ם ששאל רב חרדי האם מותר לו לצורך תפקידו לנסוע בשבת. השיב לו הרב על שאלתו, ולאחר מכן שאלו, מדוע צריך קצין אחד לכל אגם, האם אי אפשר שיהיה קצין אחד אחראי על כמה אגמים?! על כן לפני שפוסקים הלכה יש צורך בהכרת המציאות.

באיגרותיו של מרן הרב קוק (אגרות הראיה א, עמ' רצב), מסופר שאמרו לגאון מקובנה שהרב ישראל סלנטר רוצה לגור בקובנה, ושאלוהו האם יסכים. השיב הגאון מקובנה: אם הוא מגיע לישא בעול הרבנות, לקבל עליו אחריות, בוודאי. אך אם הוא מגיע רק בתור אדם פרטי, לא. אדם פרטי איננו מסוגל לרדת לעומק ההכרעות של המרא דאתרא. כך אמר הגאון מקובנה על גאון עליון, רבי ישראל סלנטר.

על פי זאת מוסבר גם בספר 'בית אלוהים' למבי"ט מדוע נאמר בגמרא 'עד שיבוא

אליהו', מדוע דווקא אליהו ולא נביא אחר? אלא שאליהו לא מת, הוא חי, הוא נמצא במציאות, הוא מכיר את השטח ועל כן דווקא הוא, מתוך הכרת המציאות, יכול לפסוק.

תפקיד הרבנות הראשית

פסיקת המרא דאתרא אינה רק בענייני הלכה פרטיים, אלא, כפי שכותב מרן הרב קוק במאמרו המפורסם 'כבוד הרבנות' (מאמרי הראיה עמ' 55), שעניין הרבנות הוא לבנות את נשמת האומה. הרבנות במצבה האידיאלי צריכה לעמוד בשיא הגובה, במרום פסגת תחיית האומה ומשם לכוון ולהשפיע על האומה.

במאמרו מבאר מרן הרב קוק שלרבנות ישנו תפקיד עיקרי אחד ועוד חמישה תפקידים משניים. ראשית כל, על הרבנות להוות השפעה אישית רבה על כללות האומה מעצם קיומה, שהטוב שבה מקרין מעצם מציאותה. נוסף על כך הרבנות צריכה לכלול בתוכה גם פסיקת הלכה, דיינות, דרשנות, השכלה וספרות.

ישנם הטוענים כנגד הרבנות שהיא מנסה להשתלט על חיינו, אך כעת מובן שאין עניין הרבנות להשתלט על החיים, אלא להיות גורם משפיע ומחזק. עניין הרבנות אינו לחזק רק את הדתיים שבאומה, אלא את האומה כולה. עם ישראל כולו הינו "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט ו) ועל מנת להחיות את נשמת האומה, אנו זקוקים לרבנות ראשית. היינו זקוקים לה גם בעבר בזמן הגלות, וקל וחומר כעת, כאשר אנו בתהליך מסובך ומורכב של התחייה הלאומית. זהו צורך גם של האומה וגם של הצבא, וללא זאת, יפלו שניהם.

נפילת הצבא נובעת מתודעה

כאמור יסוד בניית עם ישראל צריך להיות מושתת על יסוד היותנו (שמות יט ו) "מְמַלְכֶת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ". וכשאינן זה כך, לבטח ניפול. דבר זה כבר קרה בעבר, בחורבן בית ראשון. בעבר התראיינתי ברדיו יחד עם פרופסור להיסטוריה צבאית שטען שחורבן בית ראשון נבע מכך שהאויב היה חזק יותר, לא הצלחנו להחזיק מעמד בכל החזיתות ועל כן נפלנו בקרב. אמרתי לו: לא נכון, נפלנו בקרב בגלל

שנאת חינום. השיב הפרופסור: השנאת חינום לא שינתה כלום, היו להם כוחות רבים משלנו, לא הייתה לנו יכולת להדוף אותם בכל החזיתות ועל כן הפסדנו. אמרתי לו: לא נכון, נפלנו בקרב בגלל שנאת חינום, כפי שכתב הפרופסור להיסטוריה צבאית שהיה שם, יוסף בן מתתיהו. בנוסף לכך, כיצד במלחמת החשמונאים ניצחנו, הרי היו להם סדרי כוחות אדירים לעומת חיילים מעטים!?

כלומר, חורבן בית ראשון נבע מכך שלא היה לחיילים **חשק** להילחם. לחיילים לא היה משנה אם המדינה תהיה יהודית או של גויים, אפשר גם לעשות מדינה דו-לאומית. אפשר גם לעבור למדינה אחרת, לבבל, אשור או מצרים. על כן מדוע להתאמץ להגן על ארץ ישראל!?

שכחנו מה זה עם ישראל, על כן לא התעסקנו בלמידת מלחמה וכיבוש ארצות. הגויים אמנם ברבריים, שוחרי מלחמה, כפי שכתבו פילוסופים גדולים גרמניים וצרפתיים כדוגמת רנן, אך עם ישראל אינו ברברי, עם ישראל אוהב שלום, ועל כן כאשר רוח הלאומיות אינה מנשבת בנו ואיננו חדורים באידיאל של כבישת ארצנו, אנו לא נלחם. כאשר מנסים להפיח את המורל הצבאי על ידי האמירה שאנו 'חברה רב תרבותית המנוהלת על פי מוסדות החוק', זה לא יקרה. עם ישראל זקוק לדבקות בתורה, גלויה וסמויה, זה מה שיחדיר אצלו את רוח המסירות וההקרבה במלחמה. הצבא רוצה וצריך לשמוע שהוא מוסר את נפשו למען עם ישראל וארץ ישראל, ודבר זה יעורר אצלו את העוז המלחמתי.

הצבא הישראלי

הופעת האצילות והעדינות של החייל היהודי מופיעה גם בתורה. שבט גד היה מן הלוחמים הגדולים, כפי שאפשר לראות בדגלו המציין את אוהלי הצבא. הוא היה יוצא תמיד ראשון בקרב, "וּלְגֹד אָמַר בְּרוּךְ מְרַחֵב גֵּד כְּלָבִיא שֶׁכֵּן וְטָנַף זְרוּעַ אֶף קִדְקִיד" (דברים לג כא). שבט גד היה חזק ביותר, הרחיב את גבולו וכבש את הגולן, ובמלחמתו היה נוהג לכרות באבחת חרב אחת את זרוע האויב עם הראש.

ממשיך משה בברכתו: "וַיִּרְא נְאֻשִׁית לוֹ כִּי שָׁם חִלְקַת מַחֲקֵק סָפוֹן" (דברים לג כא), מבאר הנצי"ב מהי ה"ראשית" המדוברת. כידוע היו ארבעה מחנות בעם ישראל, כנגד ארבע אמהות, וכל בכור היה ראש ממחנה: ראובן ראש מחנה בני לאה, דן

ראש מחנה בני בלהה, אפרים ראש מחנה בני רחל והיה ראוי שגד יהיה ראש מחנה בני זלפה. אך ראש שבט מחנה זלפה היה יהודה. היה מצופה שגד יתנגד לכך, או לפחות ישאל מדוע, אך גד הגיבור לפתע כאילו נעשה פחדן, לא שאל ולא הקשה. גד שתק בענוותנותו ועל כן זכה שבנחלתו יקבר משה רבנו: "כִּי שָׁם חָלְקַת מַחֲקֶק סָפוֹן". משה רבנו, חלקת התורה, ספונה בתוך נחלתו של גד הלוחם הדגול. התורה ספונה בתוך הצבא שלנו, וככל שהצבא יותר קרבי, התורה צריכה להיות ספונה יותר בתוכו.

עם ישראל מצווה להיות עם קדוש, אך בתוך הצבא יש חשיבות מיוחדת לקדושה, על כן מדגישה התורה: "וְהָיָה מִחֲנִיךְ קְדוֹשׁ" (דברים כג טו), במיוחד שם. בצבא יש מציאות מיוחדת של מצוות מסירות נפש תמידית. בגלות המציאות של מסירות נפש הייתה בדיעבד, היו מאיימים על היהודים שיעבדו עבודה זרה ואם לאו ימותו, והיהודים היו מוסרים את נפשם ובלבד שלא יעבדו עבודה זרה וכדומה. אך כיום, בארץ ישראל, אנו מצווים לכבוש את ארצנו ולשמור על עמנו. על כן אנו מכניסים את עצמנו למציאות של סכנת נפשות לכתחילה, בעלייה לארץ, בהתיישבות ועוד יותר מכך בצבא. מכך שרואים שהתורה מצווה עלינו להיכנס למציאות של סכנת נפשות לכתחילה, מובנת הקדושה העילאית המופיעה שם, ועל כן מובן שמקום זה צריך להיות ספוג בהרבה תורה, אורה וקדושה.

הרבנות הצבאית - תפקיד רוחני ומעשי

לפני מספר שנים חידש הרב הראשי לצה"ל לשעבר הרב אביחי רונצקי שהרבנים הצבאיים יצאו למלחמה יחד עם הלוחמים. דבר זה הופיע כבר בתורה בצורה של כוהן משוח מלחמה. בתוך הכוהנים בעם ישראל יש שני כוהנים גדולים: כוהן גדול המכהן בבית המקדש וכוהן גדול משוח מלחמה. כידוע, הכוהן המשוח מלחמה היה משמיע את דבריו לפני המלחמה, אך בנוסף לכך לומדים משאלת חז"ל 'האם כהן משוח מלחמה מותר באשת יפת תואר', שהוא יוצא יחד עם הלוחמים ונכנס גם לעומק קווי האויב, משום שדין אשת יפת תואר נוהג רק שם. השפעת הרב בצידה הרוחני אינו בא לידי ביטוי רק בחיזוק התודעה היהודית בתוך המחנה על ידי דרשות, אלא גם בחיזוק תודעת הקרב המלחמתית על ידי השפעה אישית בתוך הקרב.

בנוסף לתפקיד התודעתי והרוחני של הרבנות, היא מופקדת גם על הצד הארצי, על הכשרות. הקדושה בצה"ל אינה רק 'בשמים' אלא גם בארץ, על כן יש לנהל גם את העניינים הגשמיים בקדושה. לפיכך תפקיד הרבנות אינו רק בהשפעה תודעתית רוחנית אלא גם בכך ששומרים בצבא על אוכל כשר, צניעות, זיהוי חללים, קבורה וניחום משפחות שכולות. אמנם הצדדים הללו הם ארציים ומעשיים, אך הם מחוברים לצד הרוחני.

המדינה, כידוע, זקוקה לאנשי משק ואנשי נשק, אך לא פחות מכך היא זקוקה לאנשי רוח ואנשי אמונה. ב"ה צה"ל הינו הצבא הטוב בעולם, ויש לו כלים ומכשור מתקדמים, אך הדברים הללו אינם הכל, ללא הרוח הצבא לא יחזיק מעמד.

השפעת הקדושה על העוז המלחמתי

כידוע, דוד המלך היה הלוחם הגדול, יותר משאר כל המלכים. בספר 'מסילת ישרים' (סוף פרק י) מבוארת הסיבה לכך: "דוד היה נזהר ומנקה עצמו נקיון גמור מכל אלה, ועל כן היה הולך למלחמה בבטחון חזק, והיה שואל: 'ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם', מה שלא שאלו יהושפט אסא וחזקיה לפי שלא היו מנוקים כל כך".

פסקה זו מקורה במדרש רבה (איכה פתיחתא ל), שם מופיע דבר זה בצורה מבוארת יותר: "דוד אמר: 'ארדוף אויבי ואשיגם' וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה כן, הדא הוא דכתיב: 'ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם'... עמד אסא ואמר אני אין בי כח להרג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו אני עושה, שנאמר: 'וירדפם אסא' וכו', לפני אסא אין כתיב כאן אלא 'לפני ד' ולפני מחנהו'. עמד יהושפט ואמר אני אין בי כח לא להרג ולא לרדף, אלא אני אומר שירה ואתה עשה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה, שנאמר: 'ובעת החלו ברנה ותהלה' וכו'. עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרג ולא לרדף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה, שנאמר: 'ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ד' ויך במחנה אשור'". אפשר לראות כאן את הקשר הישיר המחבר בין האומץ המלחמתי לקדושה: ככל שישנה יותר קדושה כך האומץ המלחמתי גובר.

בפרק יח בתהילים מובא פרק שלם העוסק בעניין זה. בתחילת הפרק מובא סגנון חריג, כאילו דוד נמצא בצרה גדולה ומבקש הצלה: "וַיֹּאמֶר אֶרְחַמֶּךָ ד' תִּזְקֵנִי ד'".

סלעי ומצודתי ומפלטי אלי צורי אַחֶסָה בו מגני וקרן ישעי משגבי. מהלל אַקְרָא ד' ומן איבי אַנְשֵׁע... ישמע מהיכלו קולי וְשִׁנְעֵתִי לְפָנָיו תְּבֹא בְּאַזְנוֹ. ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירָגְזוּ ויתגעשו כי חרה לו. [על ידי התפילה ד' מושיע]. עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו. ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו. וירכב על כרוב ויער וידא על כנפי רות. ישת חשך סתרו סביבותיו ספתו חשכת מים עבי שחקים. מנגה נגדו עביו עברו בַרְד וְגַחְלֵי אֵשׁ. וירעם בשמים ד' ועליו יתן קלו בַרְד וְגַחְלֵי אֵשׁ. וישלח חציו ויפיצם וברקים רב ויהמם. ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מגערתך ד' מנשמת רוח אפך. ישלח ממרום יקחני ימשיני ממים רבים".

בחלק השני של הפרק מבקש דוד שד' יגמלהו כצדקו: "וַיִּשָׁב ד' לִי כְצִדְקֵי כְּבֹר [נקיות] יְדֵי לִנְגָד עֵינָיו. עִם תְּסִיד תִּתְחַסֵּד עִם גְּבֵר תִּמְיָם תִּתְמָם. עִם נָבֵר תִּתְבָּרַר וְעִם עֶקֶשׁ תִּתְפָּתַל".

לאחר מכן מופיע החלק השלישי של הפרק, בו המציאות מתהפכת, דוד כבר לא נמצא בצרה ומבקש הצלה אלא: "כִּי בֶן אֲרֶץ גְּדוּד וּבְאֵלֵהִי אֲדַלַּג שׁוּר. הֲאֵל הַמְּאַזְרֵנִי חֵיל וַיִּתֵּן תְּמִים דְּרָכָי. מִשׁוּנָה רַגְלֵי כְּאֵילוֹת וְעַל בְּמַתִּי יַעֲמִידֵנִי. מִלְּמַד יְדֵי לְמַלְחָמָה וְנִחַתָּה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרוּעֹתַי... תִּרְחִיב צַעֲדֵי תַחְתֵּי וְלֹא מַעֲדוֹ קִרְסְלֵי. אֲרַדּוּף אֲוִיבֵי וְאַשְׁיִגֶם וְלֹא אֲשׁוּב עַד כְּלוֹתֶם. אֲמַחֲצֶם וְלֹא יִכְלוּ קוּם יִפְּלוּ תַחַת רַגְלֵי. וַתְּאַזְרֵנִי חֵיל לְמַלְחָמָה תִּכְרַעֵ עִמִּי תַחְתֵּי. וְאִיבֵי נִתְתָּה לִי עֶרֶךְ וּמִשְׁנָאִי אֲצַמִּיתֶם... וְאַשְׁחַקֶם כְּעֶפֶר עַל פְּנֵי רוּחַ כְּטִיט חוּצוֹת אֲרִיקֶם וְכו'". כאשר יש טהרה, דבקות בד', אהבת ד', מצוות ואמונה, אזי מופיע העוז הצבאי בשיאו. במזמור זה מתגלה סוד העוז הצבאי של דוד - הדבקות בד'.

כיום רואים את הרבנות הצבאית כסוג של נותני שירות דת, האחראית על צרכי החיילים הדתיים, שיינתנו להם כל התנאים המתאימים לפי הדת, אוכל כשר וכדומה. אך זהו אינו המקום האמיתי בו הרבנות הצבאית צריכה להימצא, ייעודה אינו תמיכה בפרטים אלא להחיות את הנשמה הפנימית שבצבא. על כן אין לראות ברבנות הצבאית 'יחידה רכה' אלא יחידה עיקרית וחשובה אף יותר מהיחידות הקרביות. הרבנות הצבאית הינה נשמת היחידות הקרביות, ועל כן צריך לפעול ולעורר לא רק שהיא לא תקטן אלא אף תגדל ועל ידי כך יתקיים (דברים כג טו): "וְהָיָה מִחֲנִיךְ קְדוֹשׁ", "כִּי ד' אֱלֹהֶיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנִיךְ" ובכך נזכה למציאות בה (תהילים מד ו): "בַּךְ צָרִינוּ נִגַח בְּשִׁמְךָ נְבוּס קִמִּינוּ".

יחס דוד אל הרוח בקרב

הרב יוסף קלנר

במאמר זה נעסוק ביחסו של דוד המלך אל מקום הרוח באסטרטגיית ניהול הקרב, וזאת על ידי מעקב אחר העימות בינו ובין גלית.

כידוע, פלישתים נאספו למלחמה ונערכו בשכה אשר ליהודה, במקביל שאול ואיש ישראל נאספו בעמק האלה, ואז יוצא איש הביניים ממחנות פלישתים, וכך מתואר בכתוב (שמואל א יז ד-ח): "וַיֵּצֵא אִישׁ-הַבְּנִימִים מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים, גְּלִית שָׁמוּ מִגַּת. גָּבְהוּ שֵׁשׁ אַמּוֹת וְזָרְתוּ. וְכֹבֵעַ נְחֹשֶׁת עַל-רֹאשׁוֹ וְשָׂרְיֹן קִשְׁקָשִׁים הוּא לְבוּשׁ וּמִשְׁקַל הַשָּׂרְיֹן חֲמֵשֶׁת-אֲלָפִים שְׁקָלִים נְחֹשֶׁת. וּמִצָּחַת נְחֹשֶׁת עַל-רִגְלָיו וְכִידוֹן נְחֹשֶׁת בֵּין כַּתְפָּיו. וְעַץ חֲנִיתוֹ כְּמִנְיֹן אַרְגָּיִם וְלַהֲבַת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ-מֵאוֹת שְׁקָלִים בְּרִזָּל, וְנִשְׂא הַצָּנָה הַלֶּךְ לְפָנָיו. וַיַּעֲמֵד וַיִּקְרָא אֶל-מַעֲרֹכַת יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם, לָמָּה תִצְאוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה, הֲלוֹא אֲנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם עֹבְדִים לְשֹׂאֵל בְּרוּ לָכֶם אִישׁ וַיַּרְדּוּ אֵלָיו."

אנו מכירים את המשך התרחיש, אך לו יצויר שאיננו יודעים והיה עלינו לכתוב את ההמשך, לכאורה היינו אומרים ששאל פועל כפי שפעל במלחמה הקודמת עם פלישתים, שאז איש בנימין, הלא הוא שאול, נזכר שהארון והלוחות נשארו במערכה, והוא רץ חזרה ורואה את גלית פותח את הארון, אך אינו נרתע ממנו והוא קופץ וחוטף ממנו את הלוחות. ואף אם נאמר שהמציאות כאן שונה, שעכשיו שאול אינו איש בנימין אלא המלך, אז היינו מצפים שיהונתן, שלא מתרגש מכוח רב ובוטח בה, ילך וילחם עם גלית. אך למרבה הפלא זה לא התרחש, ואנו מכירים את ההמשך: "וַיִּשְׁמַע שָׂאֵל וְכָל-יִשְׂרָאֵל אֶת-דְּבָרֵי הַפְּלִשְׁתִּי הָאֵלֶּה, וַיַּחֲתוּ וַיִּקְרְאוּ מְאֹד," שאול לא פועל כמו שפעל בעבר, רוח רעה מבעתתו, הוא שבור והעם שבור.

הפסוקים מפסיקים את התרחיש ועוברים לתאר את דוד בבית לחם: "וַיָּדֹד בֶּן-אִישׁ אֶפְרַתִּי הַזֶּה מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה וְשָׁמוּ יָשִׁי וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָּנִים, וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׂאֵל זָקֵן בָּא בְּאֲנָשִׁים," 'בא באנשים' הכוונה בא באוכלוסין ויוצא באוכלוסין, כלומר אדם כללי, שהרי אוכלוסין זה שש מאות אלף איש, ישי הוא כלל ישראל, הוא נכנס ויוצא,

תמיד עם כלל ישראל. תיאור זה יוצר הנגדה לתגובת שאול והעם, ששאל יצר תודעה פרטית, הוא שבור ומדרדר איתו את החברה, ולעומת זאת כאן יש עמדת מוצא שונה לחלוטין – והאיש בא באנשים.

בהמשך מתואר: "וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת בְּנֵי-יִשְׁי הַגְּדֹלִים, הֵלְכוּ אַחֲרֵי-שָׂאוֹל לְמַלְחָמָה, וְשָׁם שְׁלֹשֶׁת בְּנָיו אֲשֶׁר הֵלְכוּ בְּמַלְחָמָה, אֲלִיאָב הַבְּכֹר וּמְשֻׁנְהוּ אַבְיָנָדָב וְהַשְּׁלִישִׁי שָׁמָּה. וַיָּדוּד הוּא הַקָּטָן, וְשְׁלֹשָׁה הַגְּדֹלִים הֵלְכוּ אַחֲרֵי שָׂאוֹל", ולאחר זאת ד' מודיע לשמואל שהוא מואס בשאול ושימשח את דוד. צריך לזכור שבפרק הקודם שאול ביקש מישי שישלח אליו את דוד, ומתואר ששאול אהבו ודוד היה נושא כליו. כלומר, המלכת דוד נשמרת בסוד, ויש רק עוד שמונה אנשים שידועים שהוא המלך באמת ושומרים זאת בסוד, כדי ששאול לא יהרגם, ובנוסף, דוד הוא גם בן בית אצל המלך, איש שמאוד קרוב למלך והמלך אוהב אותו. בינתיים הוא שב לרעות את הצאן, כי הוא מתוון, הוא הקטן, ולכן הוא הולך ושב מבית שאול לביתו.

ממשיך הכתוב: "וַיִּגֶשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשָּׂכָם וְהָעָרָב, וַיִּתְיַצְּב אַרְבָּעִים יוֹם. וַיֹּאמֶר יִשְׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח-נָא לְאַחֶיךָ אִפְתַּת הַקְּלִיא הַזֶּה וְנַעֲשֶׂה לָחֶם הַזֶּה, וְהָרִץ הַמִּחְנֶה לְאַחֶיךָ. וְאֵת עֶשְׂרֵת חֲרָצֵי הַחֶלֶב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשֵׁר-הָאֶלֶף, וְאֵת-אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֵת-עַרְבָתָם תִּקַּח".

חז"ל מבארים ש'ואת ערובתם תיקח' הכוונה לדברים המערבים בינו לבניה, כלומר, לקחת את הגט (ע' רש"י שם). עניין הגט הוא לכרות את הקשר המשפחתי, שכיין שהחייל יוצא לצבא אין לו לחשוב על משפחתו (ע' משנה תורה, מלכים ומלחמותיהם ז טו). גם הרב מפרש את נתינת הגט כך שמטרתה להתנתק מחשבון פרטי, שהרי בצבא צריך להיות כללי לגמרי, כמו דוד בבית לחם, שיוצא ונכנס באוכלוסייה, ומסתמא הוא מייצג שם את האוכלוסין, הוא מתמסר רק לכלל.

נמשיך: "וַיִּשְׂכָּם דָּוִד בְּבִקְרָו וַיִּטֵּשׂ אֶת-הַצֹּאן עַל-שֹׁמֵר וַיֵּשֶׂא וַיִּלָּךְ כְּאֲשֶׁר צִוָּהוּ יִשְׁי, וַיָּבֵא הַמַּעְגָּלָה וְהַחִיל הַיֵּצֵא אֶל-הַמַּעְרָכָה וְהִרְעוּ בְּמַלְחָמָה. וַתַּעֲרֹךְ יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתִּים מַעְרָכָה לְקִרְאֵת מַעְרָכָה", כל החיילים יצאו לשטח, וכיוון שלא מצא אף אחד הוא גם הולך לשטח, "וְהִנֵּה אִישׁ הַבָּנִים עוֹלָה גְּלִית הַפְּלִשְׁתִּי שָׁמוּ מִגַּת מַמְעַרְכוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיִּדְבֵּר כְּדַבְּרִים הָאֵלֶּה, וַיִּשְׁמַע דָּוִד", וישמע דוד – 'שמיע לי סבירא לי'. דוד

לא רק שומע, הוא גם סובר, ואפשר לתאר לעצמנו מה הוא סובר, מה הוא מבין, מה הוא שומע. הוא מבין מיד את המצב הכללי - לאחר ארבעים יום, עומד צבא ישראל מול גלית, שקם כל בוקר וצוחק על מחנה ישראל, והם נועצים בו מבט, קופאים על מקומם ולא עושים כלום, ושום דבר לא משתנה. דוד רואה שאין מחשבה להילחם, יש פחד, הוא מבין שיש כאן קריסת מערכת כללית.

היינו עלולים לחשוב שהמצב הוא שאכן הממשלה לא עושה כלום, וה' סיבב את המציאות כך שבדיוק דוד הגיע ושמע את דברי גלית. אך מההמשך נראה שזה לא נכון, שהרי כתוב כך: "וַיֹּאמֶר אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַבְּאִיְתָם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לְחַרֵּף אֶת-יִשְׂרָאֵל עָלָה, וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר-יִכְנֹנוּ יַעֲשֶׂהֵנוּ הַמֶּלֶךְ עֶשֶׂר גְּדוֹל וְאֶת-בְּתוּלָתוֹ יִתֵּן-לוֹ וְאֶת-בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חֶפְזֵי בְּיִשְׂרָאֵל".

אנו יודעים ש'איש' זה לשון חשיבות, ואותו איש ישראל כנראה היה דובר מטעם הממשלה או מטעם המטכ"ל. נראה לומר שבמשך ארבעים היום היו התייעצויות קדחתניות, הערכות מודיעיניות וצבאיות על מעמד הרוח בעם, מעמד הרוח אצל הפלישתים, נידונו כל מיני תרחישים אפשריים, ואחרי התייעצות מעמיקה של גורמים מקצועיים התקבלה ההבנה והיא שמטרת גלית לחרף את ישראל, זו המסקנה של הממשלה, והפתרון הוא שמי שיצליח להכות אותו ירוויח כסף, אישה וכבוד.

שוב, אם לא היינו יודעים את ההמשך, היינו חושבים שמתואר פה כיצד המערכת ירדה מהפסים, ובמקום לחזק את העם ולומר דברים כלליים, היא הופכת אותו ליותר פרטי, ועכשיו דוד יקום, ינצח את גלית, ויגיד לכולם שהוא המלך האמתית וששאלו כבר לא מצליח לתפקד.

אמנם זה תרחיש סביר, אך כנראה לא בעיני דוד, כי דוד לא חושב שהוא אמור לתפוס את המלכות על ידי קלונה והשפלתה של המלכות הקודמת. אדרבה, בהמשך נראה שדוד סובר שאת היחס למלכות ישראל צריך לבנות מתוך תודעת כבוד למלכות שנמצאת בציבור ולא מתוך מימוש קריסת המערכות. יתרה מזאת, דוד כלל לא חושב שהדרך להשיג את המלכות היא על ידי תרגיל מעשי דוגמת תרגיל צבאי מבריק, וכך יקנה את לב ההמונים, אלא הוא חושב שצריך לבנות ולרומם את מלכות ישראל מתוך התודעה הרוחנית של העם. על כן, דוד דואג לחזק

את הממשלה המכהנת, לחזק את יחס העם אל הממשלה המכהנת, כי רק מתוך התודעה של מלכות בישראל יכולה להופיע מלכות נצח ישראל.

עוד יכולנו לחשוב שדוד, שכאמור היה בן בית אצל שאול, ידבר עם שאול וינסה לחזק אותו ויאמר לו שהוא כבר התמודד מול גלית והצליח. אך גם את זה דוד לא עושה, ומדוע? כיוון שכאמור שאול פחד וכל העם נמשך אחריו, אך זה גם להיפך, שאול הוא שיקוף של המעמד הרוחני של הדור. דוד מבין שהבעיה לא טמונה בממשלה אלא בעם וצריך להסביר לעם ולרומם את רוח העם.

גם כאן, היינו חושבים שדוד יעמוד מול העם ויסביר לעם את מה שצריך, אך לכאורה זה לא מה שכתוב, שהרי כשדוד עומד מול גלית הוא אומר כך (שם שם מה-מז): "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחַרְבֹּת וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן, וְאֲנֹכִי בָּא-אֵלַיִךְ בְּשֵׁם ד' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מִעְרָכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חִרַּפְתָּ. הַיּוֹם הַזֶּה יִסְגְּרֶךָ ד' בְּיַדִּי וְהִכִּיתֶךָ וְהִסְרֹתִי אֶת-רֵאשֶׁךָ מֵעַלְיֶךָ וְנָתַתִּי פָגֶר מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיֵּת הָאָרֶץ, וַיִּדְעוּ כָל-הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל".

אכן יש בפסוקים אלו תמציתיות של כריזמטיות רוחנית, ובוודאי שאינו אומר את הדברים הללו עבור גלית, אלא לעם ישראל, וכפי שכתוב בפסוק הבא: "וַיִּדְעוּ כָל-הַקְּהָל הַזֶּה כִּי-לֹא בְחַרְבֹּת וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ ד', כִּי ד' הַמַּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדוֹ".

אם כן, לכאורה יש כאן נאום גדול שמכוון לרומם את רוח ישראל. אך יש כאן שאלה שצריך לברר - אם זה מה שדוד רוצה לעשות, שיעשה את זה, למה הוא לא מדבר כך אל העם ומרומם אותם, למה הוא אומר את הנאום הזה רק כשהוא ניצב מול גלית? אלא, דוד יודע ששאלו ויהונתן אינם טיפשים, ומה שהם מציעים לעם כסף, אישה וכבוד, זה לא משום שאינם מכירים את מצב העם, אלא בגלל שהמצב של העם הוא כזה, שם הראש של החיילים. וכמובן ששאלו ויהונתן מאמינים בד' ויודעים שאין מעצור לד' להושיע ברב ובמעט, וכן בוודאי הם מאמינים בנצח ישראל, אלא שהם סוברים שצריך לדבר לעם בגובה שלו, בצורה שהם יבינו. גם דוד מסכים איתם שזה המצב, רק ההבדל ביניהם זה שדוד גם מאמין בנצח ישראל, אך גם מאמין בדור הזה ובחיילים הללו, הוא יודע שיש בחיילים יותר מכסף, נשים וכבוד, ועם זאת הוא גם יודע שאם יבוא פתאום ויתחיל לדבר איתם ולנאום להם, הם ירגישו שהוא בא להתחכם עליהם, ללטף אותם, ולכן הוא מעביר את התכנים שלו בדרך אחרת ובסגנון אחר, כך הוא מאמין שדבריו יישמעו.

אנו מכירים את דוד. כשיש צורך הוא מתנהג כמשוע, מוריד ריר על זקנו וצובע את דלתות אכיש מלך גת. הוא מסוגל לעשות הכל. הפעם הוא הולך בכיוון מיוחד, הוא מתנהג כ'בחור כבד', וכפי שמתואר (שם שם כו): "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-הָאֲנָשִׁים הַעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר מִה-יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר יֵכֶה אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי הַלֵּז וְהִסִּיר חֶרֶף מֵעַל יִשְׂרָאֵל, כִּי מִי הַפְּלִשְׁתִּי הָעֶבֶל הַזֶּה כִּי חָרַף מַעֲרָכֹת אֱלֹהִים חַיִּים".

דוד בעצם מעביר מסר סמוי. הוא שואל מה ירוויח אם יכה אותו, אך בדרך אגב אומר דבר כמובן מאליו, ולא בדרך נאום – הסוגיה כאן אינה כסף או אישה, הסוגיה היא להסיר חרפה מעל ישראל. אך את הכל הוא עושה במסגרת של שאלה מה ירוויח. בדרך זו דוד מנטרל את הנוגדים הטבעיים שקיימים אצל האדם כשהוא מרגיש שבאים להדריך אותו, כי הכל נעשה בדרך אגב בתוך שאלה ששאל.

אמנם, בקרב השומעים היה אחד שמיהר לקלוט את מטרתו של דוד, זה היה אחיו: "וַיִּשְׁמַע אֱלִיאָב אַחִיו הַגָּדוֹל בְּדָבָרוֹ אֶל-הָאֲנָשִׁים, וַיַּחֲרֹ אֶף אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר לְמֹה-זֶה יַבְדִּתָּ וְעַל-מִי נִטְשָׁתָּ מֵעַט הַצֵּאן הַהִנֵּה בְּמַדְבָּר, אֲנִי יַדְעֵתִי אֶת-זִדְדָךְ וְאֵת רַע לִבְבְּךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמְּלַחְמָה יַבְדִּתָּ". במילים אחרות, אליאב אומר לו – 'למה אתה מכניס את עצמך לעסקים הללו, אתה חושב שאתה יודע לקרוא את המפה אחרת? לך תשמור על הצאן'. דוד לא מתווכח, מסתובב וממשיך לדבר במקום אחר, לפעמים הכי קשה לשכנע את האחים. "וַיִּשְׁקְעוּ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר דָּוִד", 'שמיע לי סבירא לי', נפל להם האסימון, העם מתחיל להבין שדוד צודק, שהנושא פה הוא להסיר את החרפה מעל ישראל, הנושא זה פלישתי ערל מול מערכות אלוהים חיים. דוד משנה את השיח הישראלי.

מעניין לראות שבשום שלב דוד לא ניגש לשאול, אלא "וַיִּגְדוּ לְפָנָיו שְׂאוֹל וַיִּקְחֵהוּ". כתוצאה מהשתנות השיח והרוח ברחוב, נוצר גל שמגיע עד שאול, ואז הוא קורא לדוד ושואל מה הוא שמע, מה כולם מספרים שהוא אומר. אומר לו דוד: "אֶל-יָפֵל לַב-אֲדָמִים עָלָיו, עֲבַדְךָ יֵלֵךְ וְנִלְחַם עִם-הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה". דוד לא נותן מוסר לשאול, הוא אומר לו שאסור לאדם לעולם להישבר, ומה שהמלך יחליט דוד יבצע. "וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל אֶל-דָּוִד לֹא תוּכַל לָלֶכֶת אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ, כִּי-נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ מְלַחְמָה מְנוֹעָרִיו. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-שְׂאוֹל רַעַה הִיא עֲבַדְךָ לְאָבִיו בְּצֵאן, וְגַא הָאָרִי וְאֵת-הַדּוֹב וְנִשְׂא שָׁה מִהָעֶדָר. וַיִּצְאֵתִי אַחֲרָיו וְהִכְתִּיו וְהִצַּלְתִּי מִפְּיֹ, וַיִּקָּם עָלַי וְהִחֲזַקְתִּי

בְּזָקְנוֹ וְהִכְתִּינוּ וְהִמִּיתִינוּ. גַּם אֶת-הָאָרֶץ גַּם-הַדָּב הַכֶּה עֲבָדָךְ, וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הָעֶרְל הַזֶּה כְּאֶחָד מֵהֶם כִּי חֲכַף מַעֲרַכְתָּ אֲלֵהֶם חַיִּים". דוד אומר לשאול שהיו לו שני סימנים טובים שהייתה לו בהם סייעתה דשמיא מדהימה, וברור לו שזה לא בשביל להציל שה מעדר, אלא הערל יהיה כאחד מהם. רש"י מבאר שדוד השכיל להבין שלא לחינם ד' זימן לו את הארי והדוב, וכן מרדכי השכיל להבין שלא לחינם נתפסה אסתר הצדקת למשכב אחשוורוש, אלא כדי שתבוא תשועה על ידה.

יש מאורעות מפליאים שלא קורים רק בשביל הערך הפרטי, בטוח שזה למען משהו כלל ישראלי. כמו כן, יש גם אסונות, זוועות וחוסר צדק, כגון מה שבא על אסתר, שוודאי לא באו רק בשביל המציאות הפרטית, אלא כדי לתת משמעות לכלל ישראל.

אם כן, דוד לוקח מאורעות ורוצה להכניס אותם לדברים כלליים, כמו אביו שיוצא ובא באוכלוסייה. ממשיך הכתוב: "וַיִּקַּח מִקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר-לוֹ וַיִּמְשָׁה חֲלָקֵי-אֲבָנִים מִן-הַנֶּחַל וַיִּשֶׁם אֹתָם בְּכָלֵי הָרָעִים אֲשֶׁר-לוֹ וּבִילְקוּט וְקִלְעוּ בְּיָדוֹ, וַיִּגֶשׁ אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי. וַיִּלַּךְ הַפְּלִשְׁתִּי הַלֵּךְ וְקָרַב אֶל-דָּוִד, וְהָאִישׁ נָשָׂא הַצֶּנֶה לְפָנָיו. וַיִּבֹט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה אֶת-דָּוִד וַיִּבְזֶהוּ, כִּי-הָיָה נֶעַר וְאֶדְמֹנִי עִם-יָפָה מְרָאָה. וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל-דָּוִד הֲכֹלֵב אֲנֹכִי כִּי-אַתָּה בָּא-אֵלַי בְּמַקְלוֹת, וַיִּקְלַל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת-דָּוִד בְּאֵלֵהוּ. וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל-דָּוִד, לָכֵה אֵלַי וְאַתָּנָה אֶת-בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבְּהֵמַת הַשָּׂדֶה".

רש"י במקום מבאר שדוד מבין שגלית מבולבל, שהרי אומר שייתן את בשרו לבהמת השדה ובהמה לא אוכלת בשר. בסיטואציה זו, דוד באחת קורא את המפה הפוך ומשנה את הנתונים, לא רק מבחינה רוחנית, שאומר שאין בעיה להכות אותו משום שחירף אלוהים חיים, אלא גם במובן צבאי פשוט. שהרי אמנם גלית הוא הר של נחושת וברזל ונושא הצינה לפניו ומולו עומד נער רועים עם חמישה חלוקי נחל, ויתכן שיפספס. אך הנער הזה, שהיה עד עכשיו מרוחק ורק ניגן מול שאול, פתאום מוטלות עליו שתי חניתות והוא מצליח להתחמק מהן, אף שזה בלי אזהרה. דוד קולט שעד שהמפלצת הזו תעשה כמה צעדים הוא יצליח להשחיל לתוכה כמה אבנים, הרי הוא לא יפספס את כולן. לכן, כשגלית הולך לכיוון דוד, דוד כבר נמצא במקום אחר, במקום בו הוא מבין שאין לגלית שום סיכוי. דוד יודע כיצד למנף את הדברים לעצה שונה בשטח.

בנקודה זו היינו מצפים שעכשיו דוד ייקח קלע ויהרוג את גלית, שהרי הכל כבר קרה. דוד לא היה מוכן לעשות פעולה לפני שרומם קודם את המלכות, את העם. יתירה מזו, הוא לא רצה לעשות שום פעולה מחתרתית, יוזמה אישית, אלא חיכה שקיבל מנדט מהעם ומהמשלה. והנה, הכל קרה, הכל כבר מוכן, אך דוד עדיין לא פועל, אלא אומר את הנאום שהבאנו מקודם. מדוע?

כאמור, דוד קורא את המפה בצורה אחרת, מבחינה רוחנית וממשית, הוא מסדר את המציאות בצורה כזו שתהיה לה משמעות אחרת ממה שהקהל הרחב רואה.

זה דומה למה שאומר בעל העקדה, שדוד הוא שחיבר את המזמור 'לד' אורי וישעי' (תהילים כז), וכנראה זה מה שהופיע בו בשעה שבא להכות את הפלישתים. אחד הפסוקים שם הוא: "אִם-תִּקְוֶה עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטֵחַ". הרב טאונוהג להסביר כך: בזאת אני בוטח הכוונה בעצם קימת המחנה עלי, בעצם זה שהמלחמה קמה עלי. אמנם הנתונים האובייקטיביים מעוררים פיקת ברכיים לציבוריות הרחבה, אך אצלי זה הפוך, הנתונים הללו הם שגורמים לי לתחושת ביטחון פנימית, כי ברור לי שהקב"ה לא הביא את כל זה כדי שאקרוס, אלא בוודאי יש לי תעצומה שמסוגלת להופיע פה ולהתמודד עם כל המציאות הזאת. בעצם אני מזהה את העוצמה שלי לפי מה שקם עלי. המלחמה היא שמוודאת אצלי את העוצמות שד' נתן לי. זה המבט של דוד. הנתונים האובייקטיביים הם לעולם בעדנו, השאלה היא כיצד אנו קוראים את המפה.

אך בנקודה זו יש עוד תפיסה הפוכה – לעם ישראל יש כל מיני קשיים ממניעים שונים: כלכליים, צבאיים, בטחוניים וכו', למה? כי גלינו מארצנו, ועוד סיבות רבות. הדרך היחידה להתגבר על הקשיים הללו היא – אמונה. צריך רק להגביר את האמונה וכך יהיה לנו כוח לפתור הכל.

גם כאן, דוד קורא את המפה הפוך. הוא לא חושב שהקשיים באים כתוצאה ממשבר האמונה, אלא הוא מבין שהקשיים באים למען רוממות האמונה. הוא לא סובר שצריך לרומם את העם ועל-ידי-זה הבעיות תיפתרנה, אדרבה, הוא חושב שכל הבעיות נוצרו כדי להוביל את עם ישראל לתכליתו, למעמד הרוחני והגובה האמוני שהעם שייך אליו, זו המטרה, לא האמצעי.

על-פי זה מובן למה דוד עדיין לא הורג את גלית, כיוון שכרגע הוא שליח של המלך, של כל העם, השיח הציבורי כבר השתנה, העניים כולם נישאות אליו מתוך התרוממות נפש מסוימת, ודוד מנצל את ההזדמנות הזו לרומם את רוח העם ואומר את הדברים לא בסגנון של מסר סמוי בדלת האחורית, אלא אומר את זה בכל הגודל והרוממות, עד שעד היום דברים אלה נושבים בנו.

דוד הוא רוח אפינו, כל הכוחות החיצוניים מאז ועד היום באים למען הרוח. הצבא הוא אמצעי למען העצמת הרוח של עם ישראל, והבעיות הפוליטיות והכלכליות גם באו עבור כך. התנ"ך אינו רק ספר היסטוריה, אלא זו נבואה שהוצרכה לדורות, כאז גם היום.

הרוקח מסביר שחג הסוכות הוא חג שכל עניינו הוא ישועת המלחמה. אנו יושבים בסוכות למען ידעו דורות ישראל שארץ ישראל היא שלנו לא רק מכח אבותינו אלא גם מכח המלחמה והכיבוש, וזה מתמצת במה שאומרים שהרחמן יקים לנו את סוכת דוד הנופלת, והושענא רבה של דוד המלך שבו גנוז כל התוכן האלוהי הזה.

השבת הרבנות הצבאית לתפארתה

הרב משה הגר

גורם הניצחון של צה"ל

בחלק השלישי בשירתו דוד המלך, מתומצתת אישיותו של דוד המלך בעת המלחמה (שמואל ב לג): "הָאֵל קָעוֹזֵי חַיִּל וַיִּתֵּן תְּמִים דַּרְכֵי. מְשֹׁנָה רָגְלֵי כְּאֵילֹת וְעַל בְּמוֹתַי יַעֲמִדְנִי. מִלְמַד יָדַי לְמִלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זָרְעֹתַי. אַרְדָּפָה אִיבֵי וְאַשְׁמִידִם וְלֹא אָשׁוּב עַד כְּלוֹתָם... וַתִּזְרְנֵי חַיִּל לְמִלְחָמָה תִּכְרִיעַ קָמִי תַחְתֵּנִי". בשירה זו נותן לנו דוד המלך את תמצית תפיסת מלחמתו, כאשר מצד אחד ברור לנו שעלינו לנהל את המלחמה בעולם על פי כל כללי המלחמה, ומצד שני אנו יודעים שעם כל זאת בסופו של דבר הקב"ה נמצא איתנו והוא מנהל את המלחמה.

צה"ל, עוצב מתחילת דרכו על ידי אנשים ציוניים מצוינים, שבנו אותו כצבא בוטח בכוחו, בלכידות חברתית, מקצועיות מצד הכרת היעוד, תהליך עצום של אתערותא דלתתא. אכן, הניצחונות הביאו לתחושה והגדלת כח ההרתעה של צה"ל, אך משה רבינו מתריע בפני התחושה הזאת ואומר (דברים יח יד, יח): "וְגַם לְבַבְךָ וְשִׁכְחָתְךָ אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ", "כִּי הוּא הַנִּיחֵן לָךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חַיִּל".

רוח הלחימה בצה"ל

מהו תפקידו של הרב הצבאי במערכת המורכבת של צה"ל?

"תפקידה של הרבנות הצבאית בעצם היותה היא האמירה שד' בקרבנו, וְהִנֵּה מִחְנִיךְ קְדוֹשׁ' כִּי ד' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקִרְבְּ מִחְנִיךְ' (דברים כג טו). עוד לפני שהרבנות פועלת משהו בעצם נוכחותה יש אמירה כי ד' אלוהיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל. האמירה החלושה ורפת האמונה שלא צריך צבא ומאיךך תחושת הביטחון העצמי המופרז שבתוכנו, הן מסכנות את בטחון ישראל".

כאשר מומחים הגיעו לבן גוריון ואמרו לו תראה יש לנו כוח מוגבל, אנו יכול להגן על המרכז וירושלים, אך אין לנו כוח להגן על הנגב. ענה להם בן גוריון כך: מי הוא המומחה אשר יגיד לנו עד היכן מוכן העם היהודי ללכת בהגנתו על עתידו הלאומי?!

כלומר, בן גוריון מסביר שהמומחים יכולים לבאר 'כיצד', אך לא 'האם'. 'האם' זו שאלה של אמונה, ואני מאמין בעם ישראל ובכוחו.

למנהיגים כדוגמת בן גוריון שהיו חילונים מוצהרים הייתה אמונה עצומה בעם ישראל בכוחו בחזונו ובייעודו. אומר בן גוריון: היא (האומה) צועדת על בימת ההיסטוריה העולמית לקראת מחוז חפצה המואר בחזון משיחי, היא מכירה בכוחה החומרי הצנוע והמצער בתחומי כוחותיה המוגבלים והמצומצמים, אך היא מאמינה ובוטחת בכוכבה הזורח בנגוהות האמת הנצחי והמנצחת. יונקת היא מעיינות קדומים שמימי ישועתם לא פסקו עד היום הזה ופניה לעתיד. מורשת העבר יצקה בנו הכוח לעמוד יחידים ומבודדים "הָן עִם לְבָדָד יִשְׁכְּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" (במדבר כג כד) ומנודים בעולם כמו עכשיו, ולא נסו ולא נמר טעמה של מורשת הכרה זו האצורה בספר הספרים.

בעבר, שמעתי מפי גיבור ישראל, אביגדור קהלני, שהגורם העיקרי המשפיע על הלוחם להתגבר על פחדי המלחמה ולהיחשף לאש האויב הינו הלחץ החברתי. דבר זה הינו בוודאי אמת, אך ישנו דבר נוסף הקודם למצב זה, המציאות בה יש ללוחמים את הנכונות להתגייס ליחידה קרבית ולהגיע לשדה הקרב. דבר זה נובע ממקום אחר, מהרוח הקשורה לשורשים היהודיים של עם ישראל, ואת הרוח הזאת יש צורך להחדיר לחיילים.

בצוק איתן ובעופרת יצוקה הלכתי לשטחי הכינוס לפגוש את הלוחמים, אמנם לא שירתתי מעולם כרב צבאי אך בני היה רב גדוד והלכתי עימו. בשתי הפעמים הללו ראינו אצל החיילים הכמיהה לחיזוק רוח הלחימה, האמונה בצדקת דרכינו הלאומית והיהודית. ייתכן שגם נציג חיל המודיעין צודק בטענתו שהאויב יותר נחוש, ואולי אף חדור ביותר מוטיבציה דתית פנאטית של שנאה, אך דווקא משום כך יש צורך להחדיר בחיילים את האמונה בצדקת דרכינו.

ימים ספורים לפני עופרת יצוקה התקשר אלי בחור ושאלני שתי שאלות. בשאלתו הראשונה שאל האם מלחמה זו הינה מלחמת מצווה, ואישרתי לו שאכן כך, שהרי זוהי "עזרת ישראל מיד צר" (רמב"ם הלכות מלכים ה א). לאחר מכן ביקש שאברך אותו. איני נוהג לברך אנשים, אך רגעים כאלו, לפני אירועים ביטחוניים, בהם השאלה היא שאלת חיים ועל כן טמון בתוכם מתח נפשי עצום, הם רגעים מיוחדים מאוד. זהו זמן בו האדם מחפש לשמוע מילים שיחזקו את רוחו, בין אם זה מן המפקד הצבאי או מגורם אחר, ועל כן ברכתי אותו.

זמן המלחמה הינו רגע בעל לחץ עצום. כאשר מופיע באותו פרק זמן ביקוש לשמוע את דבר ד', זהו הצורך והמזון הנצרכים לאותה העת. בנוסף לכך, הרגע בו אדם מחליט למסור את נפשו הוא רגע משמעותי, ועל כן יש צורך באנשים רציניים שיעודדו ויחזקו את החיילים, שיתנו להם את אמונה בצדקת דרכם, ושיחזקו אותם בחשיבות מעשיהם שלמענם כדאי למסור את הנפש. מוטלת חובה גדולה זו על הרבנים הנמצאים איתם בשטח, כפי שעשו בצוק איתן ובעופרת יצוקה. מובן שחובה שדבר זה יופיע כמענה כאשר יש צורך מן החיילים בשטח, על מנת לתת להם את הכוח לצאת למלחמה.

המציאות האידיאלית הינה שגם מפקדי הכוחות יפיחו את רוח הלחימה. כמובן, ייתכנו נספחים נוספים אשר יחזקו את רוח החיילים, אך עיקר הרוח צריך להגיע מן המפקדים. כידוע, מצאו במדבר יהודה מכתבים של בר כוכבא, אחד מהם עוסק בחג סוכות שבר כוכבא מבקש ודורש שישלחו לו לולבים ואתרוגים מעין גדי למחנה שהיה באל ערביה, ליד גוש עציון. לכאורה, נראה שאין זה נכון שבר כוכבא יתעסק בצרכי הדת של חייליו, היה ראוי שפקיד זוטא אחר, יתעסק בכך. אך למרות זאת נראה שבר כוכבא רואה בכך חשיבות מדרגה ראשונה ועל כן דואג לכך בעצמו. בר כוכבא הבין שרוח הלחימה הולכת יחד עם הלחימה, מניעה אותה, ומזיזה אותה. רוח הלחימה אינה דבר צדדי בקרב, אלא היא זו שמרימה את הלוחמים ומובילה אותם אל הניצחון.

תפקידה של הרבנות הצבאית

כאמור, אחד מהתחומים החשובים עליהם מוטל המפקד הינו הפחת עוז וגבורה בלוחמים. אך על מנת שהמפקד יוכל לחזק את רוח לוחמיו, זקוק המפקד עצמו להיות חזור בעוז וגבורה, דבר אשר לעיתים קיים באופן חלקי. בכל גדוד סדיר ישנם רק שני אנשים מבוגרים איתם יכול המפקד להתייעץ ולשמוע מהם דברי חיזוק: הרופא והרב הגדודי.

בתחילת ימיו של צה"ל הייתה תמימות דעים בין בן גוריון לרב גורן שהצבא צריך להיות בעל אופי יהודי מובהק, ובחירתו ברב גורן שהכיר את עמדותיו המוצקות מסמנת את הכיוון הברור אליו חתרו השניים. כיום, רבים בחברה החילונית מוטרדים מהבידוד הבין לאומי שלנו הן במישור המדיני ביטחוני - בצדק, והן בהיבט התרבותי. יש מגמה הולכת וגדלה של הכנסת בנות לכל המערכים בצה"ל,

כולל המערך הלוחם – מה שלדעתי לא מוכיח את עצמו בצורה מספקת בגזרות השונות. אין לי טענה לצה"ל, חסרים חיילים איכותיים, חרדים לא מתגייסים, יש נסיגה בגיוס חילונים ופחות ילודה, אז הוא לוקח בנות לתפקידי בנים, כאשר הבנים באותם תפקידים לא מספקים את הסחורה (או בתפקידי הדרכה תצפית ועוד).

עיקר תפקידה של הרבנות הצבאית צריך להיות בתחום הרוח, העמקת ההבנה של הלוחמים שהם בצבא של דוד המלך, 'כי בכ ארוץ גדוד ד' סלעי ומצודתי'. תפקיד נוסף הוא לדאוג למשימות הקשות של כשרות, שבת, קבורה, כבוד המת. הרצי"ה דיבר הרבה על ברכת הטוב והמטיב, הברכה תוקנה על הבאת הרוגי ביתר לקבורה. עצם האחריות שלנו והערבות ההדדית גם ללוחמים שלא שבו משדה הקרב, כמו השניים שלא שבו עדיין מהמבצע האחרון בצוק איתן. למרות ההפסד של בר כוכבא, הרוגי ביתר הובאו לקבורה. האחריות הזו היא הביטוי של ערבות הדדית. זה כמובן דבר מרכזי וחשוב בתפקידו של הרב הצבאי.

היה ראוי שגם כיום, כבימיו של הרב גורן, מעמדו של הרב הצבאי יהיה דומה למעמדו של שר הביטחון. אפשר לראות את חשיבות ומרכזיות תפקיד זה גם בתורה, התורה מצווה את הכהן משוח מלחמה לדבר בפני העם ולחזק את רוחם לפני הקרב. המציאות הנוכחית בה הרבנות הצבאית משויכת לחיל השלישות ותפקידה הינו לספק צרכי דת שונים, צריכה תיקון. ההבנה שעניין הרבנות הצבאית איננה רק בציוד החומרי, אלא גם בצד הרוחני, צריכה לחדור לצה"ל. שינוי בריא זה בוודאי יחזק את רוח לוחמינו, דבר שבוודאי יביא לחיזוק רוחו של עם ישראל כולו.

משמעותה של הרבנות הצבאית

הרב אבישי צרויה

כדי לעמוד על עניינה של הרבנות הצבאית נצטרך ראשית להתבונן בעבודתה של הרבנות בכלל ומתוך כך גם על משמעות הרבנות מצד הסדר הציבורי של מדינת ישראל, בפרט בתהליך שיבת ציון והחזרת עם ישראל לארצו, ומתוך כל אלו נחזור ונתבונן על הרבנות הצבאית בצה"ל.

חשיבות הרב בקהילה

הטור באו"ח סימן נג מביא תשובה של הרא"ש (כלל ו סימן א): "ציבור שיש להם ליתן לרב או לשליח ציבור", כלומר, יש לקהילה קופה מצומצמת והם יכולים להשכיר או רב או שליח ציבור, אומר הרא"ש: "אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה ודינים, תלמיד חכם קודם. ואם לאו, שליח ציבור עדיף טפי להוציא הרבים ידי חובתן". לכאורה נראה שזו תשובה פשוטה, שהרי שליח הציבור מעורר ועוזר לאנשים להתפלל, אך מורה הלכה תלמיד חכם מסתמא קודם. אכן, הלכה זו נפסקה בשו"ע (או"ח נג, כד): "צבור שצריכין לשכור רב ושליח צבור, ואין בידם כדי שכר שניהם, אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה, הוא קודם, ואם לאו, שליח צבור קודם". אמנם, החפץ-חיים דקדק במשנה ברורה שזה נכון גם כאשר יחסר להם על-ידי זה מצוות תפילה. כלומר, אין הכוונה לשליח ציבור כמו שיש בימים נוראים, אלא מדובר גם כאשר האנשים אינם יודעים להתפלל ורק על-ידי התפילה של השליח ציבור הם יוצאים ידי חובה.

אם כן, ניתן להוציא מכאן כלל, שמכיוון שהרב מורה צדק, הוא קודם למצוות התפילה. בביאור הלכה החפץ-חיים מרחיב על כך עוד, ואומר שזה פוטר ממצוות תפילה, שלפי הרמב"ם היא מדאורייתא, וכך לשונו: "ומזה יראה האדם גדל החיוב על כל עיר לשכר להם רב שיורה להם במצות התורה ומשפטיה איך להתנהג, ולא יהיו כעיוורים המגששים באפלה, דאפילו אם על ידי זה נדחית לגמרי מצות תפילה אצלם, גם כן החיוב הזה הוא קודם, ובפרט אם אנשי העיר יכולין גם כן

להתפלל לעצמן, בודאי זה קודם. ומזה ימלאו רתת ופחד איזה מהעיירות הנמצאים מחוץ למדינה שאין להם רב ומורה צדק בעירם, ועוון גדול הוא כמו שבארנו, הגם שלוקחין להם שוחט ובודק, עם כל זה הלא צריכין לאיש מורה צדק שיורה להם דיני שבת ויום טוב והלכות פסח החמורה, ודיני טבילת מקווה, וכל פרטי הלכות נדה, ושאר דיני תורתנו הקדושה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם... וסוף דבר הוא שעל ידי זה הולכת העיר מדחי לדחי שאין להם מורה ומנהיג בדרכי ד', ובאים על ידי זה לידי חלול שבת ויום טוב ואכילת חשש חמץ חס וחלילה, ומי יודע עוד כמה אסורים מחייבי כריתות חס וחלילה".

כפי שכותבים הפוסקים בהלכות שבת, לאדם נראה שיש המון פעולות פשוטות שאין בהן בעיה, כגון גירוד גזר בפומפייה או לקשור ולהתיר קשר, אך אלו אסורים ממש כמו הבערת אש, והאדם בלא משים עובר עבירה. גם כאן, אומר החפץ-חיים שקהילה שלמה יכולה להידרדר וליפול מדחי לדחי אם אין להם רב.

הכרחיות הרבנות במדינה

תוכחה מגולה זו, שמתבררת לגבי כל קהילה וקהילה וסדר החיים הציבוריים שלה, ללא ספק חלה ביתר שאת כאשר מדברים על מדינה שלמה, על חיי ציבור שלמים, ובעצם כך הרב פותח את כינוס הפתיחה של הרבנות הראשית לישראל (מאמרי הראיה, כבוד הרבנות): "אם שאלת כבוד הרבנות בחיינו הכללים, גם בארצות הגולה ובכל הזמנים", כפי מה שראינו בדברי החפץ-חיים, "על אחת כמה וכמה כי שאלה זו דורשת תשומת לב מיוחדת פה בארצנו ובימינו. בזמננו זה ובתקופה זו שאנו חיים בה, ימי התסיסה של התחיה הלאומית הרי שאלת הרבנות היא ממש שאלת החיים לאומתנו". כלומר, שאלת הרבנות עבור האומה אינה שאלה שמסתכמת רק בשאלות ההוראה של האיסור וההיתר, אלא "אין אנו יכולים לצייר לנו אופן של תחיה לאומית גמורה ומתוקנת בארצנו, אם זה החלק החשוב של העבודה הלאומית המסור בידי הרבנות לא ישוכלל ולא ישופר". כלומר, אנו מבינים שמדינת ישראל לא קמה רק מתוך צורך של חיקוי תרבותי או משום שהגויים מציקים לנו, ולכן בוודאי עלינו להעמיד את כל החזון והרעיון של התחיה ותקומתנו בארצנו על יסודות התורה ועל יסודות האידיאלים האלוהיים של "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".

לאומיות אידאלית

לאחר מלחמת העולם הראשונה, שבה היו מלחמות בין מלכים, בין רוסיה, גרמניה ובריטניה שהיו תחת שלטון מלוכני וחילקו את העולם ביניהם בצורה זו או אחרת, העולם מתעורר לבניין חדש של ממלכות המנוהלות על-ידי העמים, חל מעבר משלטון מלוכני לשלטון לאומי. עקב כך, נוצרה בעולם תקווה שהדבר יגדיל את שוויון הזכויות והשלום בין העמים, שהרי אם כל עם ינהל את מדינתו, ודאי יהיה מאושר. אך אז הגיעה מלחמת העולם השנייה, שלא הייתה מלחמה אכזרית כדוגמתה מעולם, והיא גרמה לתסכול מכל התפיסה הלאומית הזאת, ומאז מתבססת הבנה שהלאומיות בנויה בעיקר על שני יסודות, האחד: שנאת האחר. האגו הנמוך הוא שמאפשר את קיומה של האומה. השני: הלאומיות נתפסת כצורך של האדם היחידי, כל ההתאגדות הלאומית נועדה למען היחיד, למען הביטחון האישי שלו וההעצמה הפרטית שלו.

כל התפיסה הזו של המדינה כחברת ביטוח, מעמידה את האדם במרכז, ובעצם אלו התהליכים שקורים באותה תקופה בכל המציאות, שהאינדיבידואל הופך למרכז החיים, החיים של האומות המערביות לאט לאט מתחילים לדעוך והתפיסה האזרחית הופכת להיות דומיננטית.

אם כן, בתפיסת הלאומיות המערבית אין יסוד חיובי, הכל בנוי על שני דברים – היכולת לשנוא עם אחר או העובדה שאנו נמצאים בחברת אחריות גדולה, וזה מה שמחבר אותנו.

יסודות אלו מאוד רעועים. בתחילת דרכה של הציונות, רבינו הרצי"ה הזהיר באריכות רבה מהנפילה למחשבות אלו (ע' מאמר על הפרק, בספר לנתיבות ישראל), וכן הרב קורא לכך אידאליים שמסוגלים להמית עם חי, וכל שכן שלא יצליחו להחיות עם מת. עלינו לדעת שדברים אלו אינם מליצה אלא מדויקים מאוד. אם עם חי יעמיד את האידאליים שלו על היסודות הללו, יסודות אלו יפוררו אותו, וקל וחומר שאנו – עם ישראל, זקוקים לאידאליים הרבה יותר עליונים, שכמובן, מקורם בתורתנו.

היחס לרבנות הראשית

על כן, רואה הרב קוק את אידאל הרבנות בשני הביטים מצטרפים, האחד: מקומה המסורתי, שישמור על סדר אומתנו על פי התורה, המצוות והכשרות, לא כדי

שיהיה מעין דובדבן רוחני, אלא כפי שהרב מגדיר – זהו כח הקיום. והשני: המדינה כהתקיימות חזון הגאולה, אף שבזו המדינה דיברו על ערכה בכל מיני אמירות אוניברסליות, אנו כאנשי אמונה צריכים להבין מהו הכח האמוני והאלוקי שמניע את התחיה הזאת, וכמובן זהו גם כן תפקידה של הרבנות הראשית לישראל, כרבנות ציבורית שבעצם מופיעה עם שיבת העם לארצו ולתחייתו.

את הרעיונות הללו מביא הרב בתוך אחד משיריו, שיר ארוך, שנקרא 'סובו ציון והקיפוה', וכך לשונו (מובא באורות הראיה): "שיתו לבכם, הלב השומע, לציון שבשעריה מצוינת, בהלכה ודת, השכל וידוע, הם עמודיה, שעליהם היא נשענת. הלב הרגש, הלב היהודי, עם כל רגשותיו, שיתו לחילה, הכואב על שבר, בעניי ומרודי, ובישועתי שמח שמחה גדולה... למען תהיה ציון חיה וקיימת, עומדת בפני כל רוח סוערת, למען דור אחרון יספר אמת, את אשר מקדם היה למשמרת. למשמרת לאומה דלה וגולה, שעמדה בפני גלים שקמו עליה, ולעין כל הראתה גבורה גדולה, הלו זו כוחה לאלוהיה", עד כאן, זו הרבנות בארצות הגולה. ממשיך הרב: "ובהקיפכם בת ציון, בתורה בחוקים, בהכירכם את התורה, לנר חיינו, לעצות מרחוק, מים עמוקים, שבשמירתם קשורה חיי לאומיותנו". בשיר כאן מתוארת הרבנות כאחראית על צביון דת משה ויהודית, וזה מה שליווה אותנו לאורך כל חיינו, כפי שכותב מרן החפץ-חיים, שבזכות זה לא תלך הקהילה מדחי אל דחי, ומתוך כך ועל גבי זה אנו צריכים לבנות את חיי לאומיותינו.

הרבנות הצבאית

על הרבנות הצבאית אפשר להסתכל בשני הממדים הללו. הממד הראשון הוא שחובה שבגדוד יהיה רב גדודי. מי שמכיר את המציאות יודע שכל גדוד הוא קהילה לכל דבר. חיים בתוכו אנשים שמדרגתם הרוחנית היא כבכל קהילה יהודית, מדרגות מדרגות. יש יהודים צדיקים, יש בינוניים ויש שפחות מדקדקים בתורה ובמצוות. כל אחד לפי ערכו ומדרגתו, שומרי תורה ומצוות ושומרי מסורת יהודית במידה כזו או אחרת. בעבר עשיתי ליל הסדר עם הגדוד שלי, ודווקא אז המחנה הגדודי שלנו היה כמו מחנה חטיבתי, העברתי שיחה במחנה בבית כנסת גדול יחסית, והוא היה מלא מפה לפה בכל אנשי עמך בית ישראל. כך גם בנושא הנישואים, חיתנות הרבה אנשים מתוך הגדוד (אולי אף יותר מאלו שחיתנתי בישיבה) מתוך חברות ורעות הדדית.

אם כן, יש את המובן הבסיסי, בו הרבנות בצבא היא בבחינת רבנות קהילה בעם ישראל. כל גדוד מתפקד כקהילה ויש לו דרישות בהתאם, בכל הקשור לשמירת דרכי התורה ומצוותיה, כל אחד כפי ערכו ומדרגתו.

עם זאת, ודאי שתפקיד הצבא שלנו לא מסתכם רק בהגנה על גבולות המדינה והשריית ביטחון, וכפי שרואים במבצע אנטבה לדוגמא, שם צבא הגנה לישראל הקדיש אוגדה שלמה כדי להגן על יהודי העולם באשר הם, וכן העלאת יהודי אתיופיה, שחלק מתהליך העלייה כלל משימות חשאיות וקשות של הצבא. כל אלו הם סימפטומים לכך שהצבא הוא של המדינה היהודית, וכפי שהגדיר הרב גורן – הצבא היהודי.

בן גוריון, בפגישתו הראשונה עם הרב גורן, דיבר איתו על האידאולוגיה שלו מדוע הוא רוצה להקים את הרבנות הצבאית הראשית, מיד לאחר מלחמת השחרור, והוא ציין בפניו שצריך להיות מסגרת שווה לכל אחד ולא רק לחילונים, מכיוון שיש צבא אחד וכל אחד צריך למצוא שם את ביתו. אך הרב גורן, דווקא בתוך החשבון הזה הדגיש את החשיבות של האחדות, שזה צבא יהודי, וזה מצטרף לרעיון של הקהילה שבה כל חייל חי באינדיבידואל שלו.

בראשי פרקים נעסוק מעט במשמעות הייחודית של הרבנות הצבאית מתוך לנתיבות ישראל א, מאמר למצוות הארץ, שם מתבררת התייחותו של צבא הגנה לישראל כצבא יהודי.

עזרת ישראל מיד צר

בראש ובראשונה, עלינו להבין מהו הכח המניע. רבי יוסי הגלילי במשנה (סוטה ח ה) מחדש חידוש מעניין. אנו ידועים שהירא ורך הלבב חוזר לביתו מהלחמה. באופן פשוט, הכוונה לאדם שיש חשש שיכנס להלם קרב, שהוא חושש להיכנס לעורכי המלחמה, ויתכן שיזיק יותר ממה שיועיל. אך רבי יוסי הגלילי מבאר שהכוונה לאדם שמפחד מהעבירות שבידו. בשביל להחזיק נשק, לשכב במארבים או להיתקל באדם פנים אל פנים ולירות בו כדור, צריך אופי מאוד קשוח ואגרסיבי, ובאמת בצבאות העולם כך פועלים וזו מטרת האימונים, להפוך את האנשים לאגרסיביים בכל מערכי החיים שלהם. אך רבי יוסי מבין אחרת: דווקא אותו אדם עדין נפש, המלא

בתורה ומצוות, הוא זה שראוי להתייבב כחייל לתפארת. אור החיים הקדוש מבאר זאת באריכות בעניינה של אשת יפת תואר, שם משה רבינו אומר ליהושע שייצא ויבחר אנשים להילחם, ומבאר שבלשון הקודש 'אנשים' זה אנשים שהם גיבורים לא רק בכוחם אלא גם בתורה ומצוות, וכפי שדוד אומר לשלמה, "והתחזקת והיית לאיש", להוביל את הממלכה בדרכי התורה.

יש מקום לעסוק במצוות שהאדם מקיים בהיותו בצבא, ושעל יסודם בנוי הערך האידיאולוגי של קיום הצבא. בראש ובראשונה השאלה שנשאל כאן רבינו, היא מהי דעת התורה בעניין ההתגייסות לצבא, והוא עונה כך:

ראשית, ישנה מצווה פשוטה המוטלת על כל יהודי בכל מקום בעולם, והיא מצוות הצלת חיי נפש. אם ראית אדם שטובע בנהר, או ליסטים או חיה רעה באה עליו, חייב אתה להצילו. זו מצווה מהתורה להציל אדם בסכנה, "לא תעמוד על דם רעך", ורבו מבאר שמדובר גם במקומות שהמציל מסתכן, ואם כן, על האדם להציל את חברו גם כשיש סכנה לחייו, זו חובה פשוטה על כל יהודי ויהודי.

חובה זו מתגברת על אחת כמה וכמה כאשר המצב הזה נוגע לכל החלת קיומם של ישראל בארצם, וממילא לכל הצלת קיומם של ישראל, של כלל ישראל. כדי להמחיש זאת, ניזכר באסתר המלכה, שהצילה את כלל ישראל ועל כן התירו לה לעבור על גילוי עריות, ע' משפט כהן. זה היסוד הראשון והמצווה הראשונה שעליה בנוי הצבא.

ירושת הארץ

המצווה השנייה, כפי שהיא מובאת בדברי הרמב"ן, היא (מצוות עשה ד): "שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו, לאברהם, ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה... ואל תשתבש ותאמר, כי המצווה הזאת היא המצווה במלחמת שבעה עממין, שנצטוונו לאבדם, שנאמר: 'והחרם תחרימם'. אין הדבר כן. שאנו נצטוונו להרוג האומות ההם בהילחמם עימנו, ואם רצו להשלים - נשלים, ונעזבם בתנאים ידועים. אבל הארץ - לא נניח אותה בידם, ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות... וזולת זו הפלגות גדולות שאמרו בה - הכול הוא ממצות עשה הזה, שנצטוונו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן, היא מצות עשה לדורות, מתחייב כל יחיד ממנו, ואפילו בזמן גלות, כידוע בתלמוד במקומות הרבה". וכאן רבינו מבאר שבמשך אלפי שנים מצוה זו נמנעה ממנו באונס, לא

הייתה לנו אפשרות לקיימה, וכעת היא חוזרת ומוטלת על כתפינו. באורות התחיה מבאר הרב שהאומה כבר יודעת שיש לה צבא, והכוונה אז לגדודים העבריים שקמו במלחמת העולם הראשונה. הרב ראה בהם ניצנים ראשונים לחזרת הצבא וחזרת קיום המצווה הזאת.

לפעול עם א-ל

העניין השלישי הוא שותפות בעניין הגאולה, וכפי שכותב הרמב"ם בהלכות מלכים ומלחמותיהם (פרק יא), שמלך המשיח עתיד ככל מלכי ישראל גם להילחם.

אם כן, זהו גם תפקידה של הרבנות הצבאית, לעמוד על היסודות האידאליים, שמסוגלים להעמיד עם חי, ולא רק לדבר סביב החובה האזרחית וכדומה. ברוך ד' בשנים האחרונות הבינו זאת גם ברבנות וגם הצבא הבין זאת מאוד, שיש כאן צורך להעמיד עולם ערכי מלא ושלם מתוך שאיפת התורה ושאירת מצוותיה, ומתוך שאיפת התחיה לאותם החיילים שנלחמים.

שמעתי בשם האלוף גרשון הכהן, שהמהפכה שעשה הרב רונצקי היא מהפכת מניף המפרש. כלומר, יש אומרים שהרבנות עשתה מהפכה חיצונית, היא רוצה להחזיר את כל החיילים בתשובה וזאת על ידי כפיית דעות, אך הוא הגדיר זאת בצורה יפה, והסביר שזה לא נכון והצורך קיים בחיילים עצמם, והמשיל זאת לאדם ששט בסירה ופתאום המהירות שלו מתגברת מאוד. מה הוא חושב? 'הנפתי מפרש ולכן עכשיו אני שט מהר', אך אדם חכם מבין שיש פה רוח חזקה, ובזכות המפרש שהרים הרוח מסוגלת להשיט את הסירה מהר.

אם כן, ברבנות אנו נפגשים עם הזדהות של ערכים ומצוות, התחיה של התורה וארצה, שמירת חיי התורה והמצוות מונחת בליבו של כל אחד ואחד מהחיילים, הרבנות בשנים האחרונות השכילה לקחת את הכח הזה שנמצא בתוכנו ולחזק אותו, לחזק את הכח של הרוח הזו.

תקוותינו שזה יוכל להמשיך ולהביא לפה את כל החיילים הנפלאים עדיני הנפש וטהורי הלב, שכל האידאליים הללו נמצאים בלבבם, והדבר יביא תועלת גדולה גם לצבא וגם למדינה.

מגמת הקודש במערכות הלחימה

הרב אריק אוריאל

צבא - מושג קדוש

במקומות רבים מבאר רבינו הרצי"ה (למשל ע' שיחות הרצי"ה שמות עמ' 388, במדבר עמ' 47 ועוד) שהמושג 'צבא' בתורה אינו ניתן רק למערכות ישראל היוצאים למלחמה, אלא גם למשרתי הקודש הפועלים במקדש. ישנם שני צבאות שונים: צבא המיועד ללויים וצבא המיועד לשאר חלקי האומה. מציאות הצבא בצורתה הראשונית הינו צבא שבט לוי, המיועד לעבודת הקודש, וכפי שמבואר בתורה (במדבר ח כד): "זאת אָשֶׁר לְלוֹיִם מִבְּנֵי קְהָת וְעִשָּׂרִים שָׁנָה וּמֵעַלָּה יָבֹא לְצָבָא צָבָא בְּעֶבְדַת אֱהָל מוֹעֵד". הצבא הראשון המוזכר הינו צבא הלויים, צבא הקודש, צבא של תורה. לעומתו, מציאותו של הצבא המלחמתי הינו זמני, שהרי לעתיד לבוא לא יהיה בו צורך, ועל כן המושג 'צבא' אצלו אינו אלא משני, נספח. על כן, בוודאי שעיקר המושג 'צבא' שייך לצבא הלויים ומשם נמשך המושג למונח המוכר כיום של הצבא המלחמתי.

ישנם שני מושגים נוספים המשותפים לשני נושאים אלו, והם הדעה והגבורה. כל אחד מרבבות הלוחמים, החל מהרמטכ"ל ועד אחרוני החיילים, חייב להיות מלא בדעה ולהבין היטב מה תפקידו בשעת הלחימה. בנוסף לכך, עליו להיות מלא בגבורה ואומץ למלא את תפקידו ללא פחד ומורא. כאשר אחד ממרכיבים אלה חסר, הלחימה אינה יכולה להתקיים. אדם חסר אומץ, גם אם ידע את תפקידו - לא יצליח למלא אותו. ומנגד, גם האדם האמיץ ביותר לא יוכל למלא את משימתו אם לא למדה. על כן, הדעה והגבורה הינם יסודות המלחמה.

מאידך, אנו מוצאים שמושגים אלו מתייחסים גם לרבש"ע - "הדעה והדיבור לחי עולמים" (מתוך התפילה), וכן אומרים חז"ל (מכות כד א): "אנוכי ולא יהיה לך, מפי הגבורה שמענום". המושגים הללו משותפים גם למחנה הקודש וגם למחנה החול. הגבורה המופיעה מפי הגבורה נדרשת להופיע גם בשדה הקרב.

כהן משוח מלחמה - ייצוגיות קודש הלחימה בישראל

ננסה לברר מעט מהו תפקידו העיקרי של כהן משוח המלחמה. על פי הפסוקים נראה שעיקר תפקידו הוא נתינת שיחת מוטיבציה לפני הקרב, הרמת המורל והגברת המוטיבציה הצבאית בקרב החיילים. לפי פשט ההלכה, ישנם שני זמנים שונים בהם הוא נותן את שיחתו - בפעם הראשונה הוא מדבר בשטחי הכינוס בתוך המדינה, ובפעם השנייה ממש לפני תחילת המלחמה. בפעמים הללו היה אומר את אותם הדברים המפורשים בכתוב (דברים כ ג): "וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרְבִּים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה עַל אֲיֹבֵיכֶם אֶל יְיָ לְבַבְכֶם אֶל תִּירָאוּ וְאֶל תַּחְפְּזוּ וְאֶל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם". על פי זה, נראה שכל תפקידו היה להעלות את מורל הלוחמים.

מבט מעמיק על כהן משוח המלחמה מעורר תמיהות רבות על הבנה זו. בגמרא ישנם דינים רבים הנכתבים עליו, ולכאורה אינם קשורים כלל לתפקיד שיחת מוטיבציה זו. לדוגמא, מוטל חיוב עליו ללבוש את שמונת בגדיו, בדומה לכהן הגדול בשעת עבודתו. בנוסף, הוא מחויב להימשח בשמן המשחה. דבר נוסף הוא שעליו לומר את דבריו דווקא בשפת הקודש, וכן הוא אסור בפסולי חיתון שאסור בהם הכהן הגדול. יתרה מזו, מעמדו חשוב כל כך עד שקיים דיון בגמרא האם גם מיתתו מכפרת על אלו שרצחו בשוגג ויכולו לצאת מעיר המקלט אליו הם מחויבים ללכת.

הדינים הללו לכאורה אינם קשורים לחובתו להעלות את מוטיבציית הלוחמים לפני הקרב. דינים אלו מחייבים אותנו להבין שתפקידו אינו רק שיחת מוטיבציה אלא הרבה מעבר לכך. נראה מכאן שיש לכהן משוח המלחמה תפקיד עליון וחשוב, כמעט כמו הכהן הגדול, אך בצד המלחמה, ותפקידו הוא להופיע את מציאות קודש המלחמה בישראל.

מתברר שכהן משוח המלחמה לאחר נאומו יוצא יחד עם הלוחמים למלחמה ונלחם יחד איתם. הוא היה יוצא ונלחם כאשר הוא לבוש בכל שמונת בגדיו כהן גדול ועליהם את בגדי הקרב. בתחילת הקרב שימש כגורם המקשר בין הסנהדרין המאשרים את היציאה לקרב ובין המלך והרמטכ"ל שהיו אחראים על אסטרטגיות הקרב, ובקרב עצמו שימש כאחד מן הלוחמים הראשיים והיה נוטל את אחד מתפקידי הפיקוד.

כעת מובן שעניין דיבורו לפני הקרב אינו עיקר תפקידו, אלא תפקיד צדדי המוטל עליו מעצם עניינו המופיע את קדושת המלחמה. מצד אחד, הוא השני לכהן הגדול היושב בקודש פנימה, ומצד שני הוא קצין במלחמה היושב יחד עם המלך והרמטכ"ל בתכנון הקרב. הוא הגורם המקשר והמחבר בין הקודש למלחמה המודיע לנו את מגמת הקודש במלחמות ישראל, ועל כן מובן שדווקא עליו תהיה מוטלת שיחת הקודש לפני הקרב. אך מובן שזהו אינו עיקר תפקידו אלא נספח.

חשיבות הכהן משוח מלחמה

במסכת הוריות ישנה פסקה תמוהה אשר מהבנתה אפשר ללמוד את חשיבותו ומדרגתו של כהן משוח המלחמה, וכך לשון הגמרא (הוריות יג א): "תא שמע דתניא סגן [כהן גדול] ומשוח מלחמה שהיו מהלכים בדרך ופגע בהם מת מצוה, מוטב שיטמא משוח מלחמה ואל יטמא סגן, שאם יארע בו פסול בכהן גדול נכנס הסגן ומשמש תחתיו. והתניא משוח מלחמה קודם לסגן? אמר רבינא: כי תניא ההיא להחיותו". הגמרא מביאה מקור בו לכאורה לא ברור מי חשוב יותר – מצד אחד לעניין טומאה הסגן קודם למשוח מלחמה, ומצד שני לעניין נפשות, הצלת משוח מלחמה קודמת להצלת הסגן.

מבאר שם התוספות רא"ש את העניין (הוריות יג א): "הא דלא מבעיא ליה לענין להחיותו, משום דפשיטא ליה דלהחיותו משוח מלחמה קודם לפי שהוא ראש ערכי המלחמה וחיי ישראל תלויין בו". כלומר, אין עניינו של כהן משוח המלחמה רק לתת שיחת מוטיבציה בעלמא, אלא שבנוסף להיותו כהן הוא מהווה גם את ראש עורכי המלחמה.

הבנה זו מובאת גם בחוברת 'משפט הצבא בישראל' בשמו של מרן הרב קוק. התשובה מתייחסת לתמיהה העולה מדברי הרמב"ם (הלכות כלי מקדש ד כ), שם מבואר שבכל תפקיד בעל שררה, הזוכה לה זוכה לעצמו ולזרעו, אמנם משוח מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו לעולם, ויש לשאול מדוע קיים החילוק בין כל בעלי השררה לבין כהן משוח המלחמה?

וכך מתורץ שם: "שמעתי הסבר על זה מאדמו"ר הגאון מוהרא"י הכהן קוק זצוק"ל לפי שהמשוח הוא האחד מעורכי המלחמה אם כן נחוץ לזה אדם שיודע לנהל תכסיסי מלחמה ואף אם הוא יודע יתכן להיות שבנו אינו יודע, ולפיכך אינו מוריש. אבל אצל שאר שררות העיקר שיהא ממלא מקומו בחכמה או ביראה אע"פ שאינו כמותו בחכמה, כמו שפוסק הרמב"ם פ"ד ה"כ מכלי המקדש. ופה כל העיקר זהו החכמה הלא הוא ראש עורכי המלחמה ולפיכך אמרה תורה שבנו אינו יורשו אחריו". אם כן, שוב אנו רואים שהכהן משוח המלחמה איננו רק מדבר בפני העם אלא גם ממנהלי תכסיסי המלחמה.

כהן משוח מלחמה במלחמותיו של יהושע בן נון

מהאמור לעיל אפשר ללמוד דבר נוסף. כאמור, לאחר שכהן משוח המלחמה דיבר בפני העם הוא היה יוצא למלחמה עם שמונת הבגדים אשר לבש ובתוכם האפוד, ובתוכו טמונים האורים והתומים. כפי שכותב רש"י במסכת יומא (דף עג א): "בגדים שכהן גדול משמש בהן משוח מלחמה נשאל, כשיוצא למלחמה ונשאל באורים ותומים, שהמלך נשאל לו בהן". נראה מכאן, שכהן משוח המלחמה צריך להצטרף לכל המלחמות אליהן בני ישראל יוצאים.

אמנם בספר יהושע, העוסק בכבישת ארץ ישראל במשך עשרים ושמונה שנים, בו התרחשו מלחמות רבות ואדירות הנחשבות מלחמת מצווה, לא מוזכר כהן משוח המלחמה אפילו פעם אחת. דבר זה תמוה ביותר בעיקר משום שאלעזר היה עדיין בנמצא, שהרי אלעזר הכהן חי כל ימות יהושע, ומותו מוזכר רק בפסוק האחרון בספר.

לאור זאת יש להסביר שדבר זה אינו נזכר מפאת פשטותו. הגמרא במספר מקומות מבארת שאין דרך התנאים להזכיר דברים שאין בהם צורך (נזיר כא א): "תנא כי וכלא ליחשיב וליזיל"?! בדומה לכך, מצוות התפילין, למרות שלא הוזכרה אף פעם אחת, אין עולה על הדעת שמא לא עשאוה, אלא שמרוב פשיטות דינים אלו אין צורך להזכירם. כך שמעתי מפי אחד מחכמי ירושלים.

ישנה אפשרות נוספת ליישב קושיא זו. כל עניין מלחמות יהושע לכיבוש הארץ באו

על עניין קיום התורה ומצוותיה. על כן ייתכן לומר שאין צורך בכהן משוח מלחמה יבוא להופיע את נטיית הקודש במלחמות אלו שהרי זהו כל עניין הלחימה.

עם זאת יש צורך בגורם שיפיח עוז וגבורה בלוחמים, על כן רואים אנו במלחמות שונות, את הקב"ה עצמו בה לחזק את רוחו של יהושע באמירתו החוזרת "אל תירא". דוגמא לכך אפשר לראות לפני מלחמתו הגדולה של יהושע כנגד שלושים ואחד המלכים. מלחמה זו שהיוותה אתגר חדש ליהושע, בה היו רבבות של אויבים כפי שמתאר הפסוק (יא ד): "וַיִּצְאוּ הֵם וְכָל מַחֲנֵיהֶם עִמָּם עִם דָּב כַּחֹל אֲשֶׁר עַל שַׁפְּת הַיָּם לְרֵב וְסוֹס וְנָקֶב רַב מְאֹד". עומד שם הקב"ה בעצמו ומרגיע את יהושע: "וַיֹּאמֶר דָּ' אֵל יְהוֹשֻׁעַ אֶל תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי מִחַר כְּעֵת הַזֹּאת אֶנִּי נֹתֵן אֶת כָּלֶם חַלְלִים לְפָנַי וְשָׂרְאֵל". אם כן, גם שם הקב"ה לוקח על עצמו את תפקיד חיזוק הלוחמים ומחזק את רוח העם וממלאם בעוז וגבורת קודש במלחמתם.